

Bjørnar Byberg

I hvilken grad har religioner/livssyn en rolle a° spille i undervisning om bærekraftig utvikling i KRLE i skolen?

En kvalitativ analyse av skolens
styringsdokumenter

Bacheloroppgave i
Januar

Bacheloroppgaven

I hvilken grad har religioner/livssyn en rolle å spille i undervisning om bærekraftig utvikling i KRLE i skolen? En kvalitativ analyse av skolens styringsdokumenter

Innholdsfortegnelse

Sammendrag (norsk):	3
Summary (english):	4
Forord:	5
Innledning:	6
Generell innledning med begrunnelse for oppgave	6
Introduksjon til begrepet bærekraftig utvikling	7
Problemstilling og struktur	7
Avgrensing og valg av kildemateriale	8
Andre aktuelle studier/teori	9
Metode:	11
Analyseform:	11
Nærhet og distanse	13
Resultater/analyse:	13
Del 1: Analyse av formålsparagraf	13
Strukturanalyse	13
Innholdsanalyse.....	14
Del 2: Analyse av overordnet del	15
Strukturanalyse	15
Innholdsanalyse.....	15
Del 3 Analyse av læreplan i KRLE	17
Strukturanalyse	17
Innholdsanalyse.....	17
Oppsummering/drøfting:	19
Oppsummering av analyse: relevans i lys av rammeverk	19
Relevans i lys av å lære av religion	20
Relevans i lys av <i>lived religion</i>	21
Relevans ut fra et innenfra-/utenfraperspektiv	21
Drøfting av kvalitet på resultater	22
Konklusjon/avsluttende drøfting	23
Oppgavens anvendelsesområder/videre forskning	24
Litteraturliste	24

Sammendrag (norsk):

Denne bacheloroppgaven er en kvalitativ dokumentanalyse av formålsparagrafen i opplæringsloven, ny overordnet del av læreplanverket og siste høringsutkast for kommende læreplan i skolen. Analysen forsøker å undersøke i hvilken grad religion/livssyn har en rolle å spille i undervisning om bærekraftig utvikling i grunnopplæringen. Analysen er utført ved hjelp av en induktiv tilnæringsmåte hvor forskningskategoriene som oppstod belyser sammenhengen mellom religion/livssyn og bærekraftig utvikling på ulike måter. Oppgaven antyder at det er en sterk implisitt sammenheng mellom religion/livssyn og bærekraftig utvikling flere steder, og at det som veier sterkest er formuleringen i læreplanen om at verdispørsmål i KRLE behandles på bakgrunn av religion/livssyn. Dette impliserer at bærekraftig utvikling også skal behandles på bakgrunn av religion/livssyn. utfordringer med i hvilken grad dette kan skje i praksis er belyst i drøftingsdelen hvor relevansen for bærekraftig utvikling i undervisning i religion/livssyn er sett i lys av de ulike teoretiske perspektivene lære av religion, *lived religion* og innenfra-/utenfraperspektiv. Det blir belyst at en undervisning som vektlegger et utenfraperspektiv vil ha vanskelig med å vektlegge temaet i undervisning om religion/livssyn, men hvis de andre perspektivene som er nevnt blir prioritert kan de spille en rolle. Ny læreplan og andre aktuelle styringsdokumenter gir åpning for disse perspektivene i undervisning, hvilket forsterker at religion/livssyn kan ha en rolle å spille i undervisning om bærekraftig utvikling.

Summary (english):

This bachelor thesis is a qualitative document analysis of the objectives of education and training from the Norwegian Education Act, the core curriculum – values and principles for primary and secondary education and training, and the exposure draft of the new Norwegian curriculum from 2020. The analysis in this thesis examines the extent to which religion/philosophies of life have a role to play in education on sustainable development in school. An inductive approach is used here, and the categories which came to light sheds light on the relationship between religion/philosophies of life and sustainable development in different ways. This thesis suggests that there is a strong correlation between them, and that the strongest correlation is where the curriculum says that education about values in the norwegian RE education is treated on the basis of religion/philosophies of life, which implicate that sustainable development should be treated on the basis of religion/philosophies of life. Challenges in the extent to which this can be realized in school is further on discussed in light of the theoretical perspectives of learning from religion, *lived religion* and an inside/outside perspective. We see that an education which favours an outside perspective will have difficulties in emphasizing the theme in education of religion/philosophies of life, but if the other mentioned perspectives get space in the education, sustainable development can play a role in education about religion/philosophies of life. The new curriculum and the other documents analyzed gives a space for those perspectives in the RE education, which strengthens the claim that religion/philosophies has a role to play in education about sustainable development in the norwegian school.

Forord:

Klima- og miljøsakene fremstår i tiden som en særdeles viktig utfordring for verden å gripe fatt i og løse. Selve utfordringen er så kompleks og mange ser ut til å ha gitt opp å løse utfordringen, inkludert politikere i deres ambivalens til å ta dramatiske og nødvendige beslutninger. Dette er alvorlig, og dette nødvendiggjør at det er den oppvoksende generasjonen som er nøtt til å gripe fatt i utfordringen, skal vi klare å unngå dramatiske konsekvenser som kan innebære økning av sult og fattigdom i verden, dårligere matproduksjon, mindre biologisk mangfold, masse migrasjon som kan lede til krig og kamp om ressurser osv. Vi vet ikke konsekvensene, men advarslene er sterke på at det kan innebære dramatiske konsekvenser. Det er dette som driver meg til å skrive denne oppgaven. Jeg tror den er så viktig å finne en løsning på nå i vår tid, og her tror jeg kristendom spesifikt, men også religion/livssyn, har en rolle å spille.

I forbindelse med denne oppgaven er det flere jeg ønsker å takke. Først og fremst ønsker jeg å takke mor og far for å ha gitt meg en kristen oppvekst og ledet meg til å se det vakre som ligger i kristendommen. Uten det ville det aldri ha blitt til en oppgave som behandlet dette temaet. Videre vil jeg takke Bildøy bibelskole, som for meg ble en skole som endret livsendring, og fikk meg til å bli nysgjerrig på det kristne budskapet, en nysgjerrighet som bare har fortsatt siden og som fortsatt pløyer dypt inn i meg. Det er denne nysgjerrigheten som har ledet til at jeg anser kristendom spesielt, men også religion/livssyn å ha en sentral rolle å spille i behandling av den store utfordringen verden står overfor.

Enda videre har jeg lyst til å takke for god oppfølging av veileder Øyvind Soltun Andreassen. Jeg vil takke for at du hadde tro på meg på at dette kunne bli et spennende prosjekt, og jeg vil takke for at du fikk meg inn på sporet til å la dette bli en skolerlevant oppgave, og ikke kun et visjonært prosjekt av personlig interesse som det en stund lå an til å bli. I tillegg vil jeg takke for gode litteraturtips underveis som preger denne oppgaven i stor grad.

Jeg vil også takke Geir Skeie, leder av gruppe som har laget forslag til Utdanningsdirektoratet for nye læreplaner, som i en mail inspirerte meg for arbeidet med å si at det hadde vært moro å lese oppgaven når jeg kom så langt. Det lå som en inspirasjon til å prøve å legge ned et ærlig og godt arbeid i oppgaven.

Innledning:

Generell innledning med begrunnelse for oppgave

Given the complexity of the ecological crisis and its multiple causes, we need to realize that solutions will not emerge from just one way of interpreting and transforming reality. (...) If we are truly concerned to develop an ecology capable of remedying the damage we have done, no branch of the sciences and no form of wisdom can be left out, and that includes religion and the language particular to it." (Franciscus, 2015, s. 45-46)

Klimatrusselen anses fra flere hold å være den viktigste politiske og eksistensielle saken i vår tid å løse. I politisk ambivalens til å ta dramatiske beslutninger overlates denne saken til skolen og til neste generasjon å løse. Klimaopptogene og engasjementet som er oppstått blant unge rundt om i verden i forbindelse med Gretha Tunbergs klimastreik er et tegn på at vi har en generasjon unge i dag som er villig til å gripe fatt i klimautfordringen vi står overfor. Også i norsk skole har denne utfordringen en stor plass, og kanskje vil den få en enda større plass ved nye læreplaner og overordnet del som kommer fra og med 2020. I de nye læreplanene, som går under navnet fagfornyelsen, vil klima og miljø inngå i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling, som er et av tre temaer som skal gå igjen i de fleste fagene i skolen. Også i faget Kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE) skal bærekraftig utvikling inngå som et tverrfaglig tema. Min undersøkelse i denne oppgaven vil derfor være i hvilken grad religioner/livssyn har en rolle å spille i undervisning om bærekraftig utvikling i faget. Hovedbegrunnelsen for oppgaven ligger nettopp i det at bærekraftig utvikling er et tverrfaglig tema som skal angå KRLE, og da er det nærliggende å tenke at det også gjelder i undervisning om religioner/livssyn. Allikevel er det lett å tenke seg at det er etikkdelen av faget som lett vil ta for seg dette temaet, og at religioner/livssyn derfor vil utelates. Mitt ønske er derimot å undersøke i hvilken grad religioner/livssyn har en rolle å spille i undervisning om temaet også i disse delene av faget. Dette ønsker jeg å gjøre ved å analysere relevante styringsdokumenter i skolen og ved å drøfte dette opp mot relevant teori som belyser i hvilken grad bærekraftig utvikling kunne inngått som et element i undervisning om religion/livssyn. En annen begrunnelse er at jeg selv er interessert i hvordan religion kan spille en rolle i å skape en bærekraftig utvikling, og tror at de har mye å bidra med. Jeg tror at religioners relevans i dagens sekulære samfunn er nedvurdert, og derfor har jeg et ønske om å vise at de faktisk har noe å bidra med.

Introduksjon til begrepet bærekraftig utvikling

Denne oppgaven tar for seg temaet bærekraftig utviklings plass i religions-/livssynsundervisning i skolen. For å kunne bestemme dette er det nødvendig å presisere først hva som ligger i selve begrepet. Bærekraftig utvikling er kjent fra rapporten *Vår felles framtid* fra 1987, som ble utgitt av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling som var ledet av Gro Harlem Brundtland. I denne rapporten ble bærekraftig utvikling definert som "Utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov" (FN-sambandet, 2019). Begrepet innebærer altså en utvikling som både sikrer at behovene dekkes for dagens og kommende generasjoner. FN skiller mellom 3 dimensjoner i bærekraftig utvikling. Det er miljø, økonomi og sosiale forhold, og det er sammenhengen mellom disse som avgjør om noe er bærekraftig (FN-sambandet, 2019). Disse dimensjonene kommer til uttrykk gjennom 17 ulike mål som verden har satt seg gjennom FNs bærekraftsmål, som er "verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030" (FN-sambandet, 2019). Her er det konkrete mål som angår de ulike dimensjonene, og som blant annet går på å stoppe klimaendringene, skape mindre ulikhet og å utrydde fattigdom. Alle disse målene går inn i hverandre, og på grunn av aktualiteten til klima- og miljøsaken vil jeg derfor hovedsakelig tenke på det med bærekraftig utvikling i oppgaven. Det vil også være mer konkretiserende, da bærekraftig utvikling er et stort begrep som rommer veldig masse, og dermed er vanskelig å fange hva virkelig er. Jeg kommer derfor til å benytte klima/miljø og bærekraftig utvikling om en annen i denne oppgaven.

Problemstilling og struktur

Problemstillingen som ønskes å undersøkes i denne oppgaven er i hvilken grad religioner/livssyn har en rolle å spille i undervisning om bærekraftig utvikling i KRLE i skolen. Denne problemstillingen anser jeg å ha to tydelige sider som er relevante å undersøke. For det første gjelder det hva gjeldende (eller kommende) styringsdokumenter for skolen har å si om dette. Videre gjelder det om religionene/livssynene selv kan sies å ha en rolle å spille i forbindelse med temaet. Ut fra dette blir oppgaven delt i to, hvor begge delene anses å belyse problemstillingen. Konkret i oppgaven vil jeg derfor undersøke følgende to punkter:

1. Hvordan beskriver kommende styringsdokumenter for skolen, med opplæringslov, ny overordnet del og kommende læreplan, religioners rolle i undervisning om bærekraftig utvikling
2. Hvordan forholder religioner/livssyn seg til bærekraftig utvikling?

Her anses punkt 1 direkte å angå problemstillingen, mens punkt 2 anses å mer indirekte angå problemstillingen ved at svaret her forventes å belyse om bærekraftsproblematikken er relevant for religioner/livssyn, og med det også for undervisning i dette i KRLE. På grunn av at det kun er en indirekte sammenheng til KRLE ved punkt 2, at det er en virkelig omfattende studie og at det finnes noe forskning på det fra før, vil punkt 2 presenteres under delkapittelet andre aktuelle studier, mens det vil være styringsdokumentene gitt i punkt 1 som vil være forskningsobjekt i denne oppgaven.

Dermed vil strukturen i oppgaven hovedsakelig være at delen om andre aktuelle studier og teori presenterer religioner/livssyns forhold til bærekraftig utvikling samt teori som kan være med å sette temaet bærekraftig utvikling inn i en religionsfaglig sammenheng, mens analysen tar for seg aktuelle styringsdokumenter og tolker det opp mot problemstillingen. I Drøftingen vil resultatene fra analysen drøftes i lys av det teoretiske bakteppet fra teoridelen.

Avgrensning og valg av kildemateriale

Det har i denne oppgaven vært nødvendig å gjøre kraftige avgrensninger. Til slutt har jeg havnet på at studien kun omfatter en analyse av relevant rammeverk for skolen. Jeg hadde lenge lyst til å undersøke hvordan representative kristne stemmer forholdt seg til klimatrusselen, som et bakteppe for å vite noe om hvordan temaet kunne inngå i undervisning om kristendom i KRLE. Som tidligere beskrevet opplevdes det å være en omfattende studie å gjøre, samtidig som det finnes en del forskning gjort på emnet tidligere. I tillegg opplevdes det vanskelig å kommunisere videre relevansen det ville ha for undervisning i skolen, og derfor valgte jeg å gå vekk fra det og heller la kun styringsdokumenter for skolen være studieobjekt. Hvordan religioner forholder seg til klimaproblematikken oppleves derimot som relevant for min studie, og derfor presenteres dette under aktuelle studier. Her vil fokuset kun ligge på kristendom, men problematikken kan også tenkes å være representativ også for andre religioner og livssyn. Dette valget begrunnes i hensyn til omfang og tidsbegrensning for oppgaven. Videre skal om lag halvparten av undervisningen i faget omhandle kristendom, så også derfor oppleves den å ha sterk relevans.

Kildematerialet som velges å benyttes i denne oppgaven er relevante deler av nåværende/kommende styringsdokumenter i skolen i form av opplæringslov, ny overordnet del og det nyeste høringsutkastet for ny læreplan. Disse velges å benyttes da det er disse som er styrende for hva som skal undervises i skolen fremover. At høringsutkast for ny læreplan velges å benyttes på bekostning av nåværende læreplan, er at denne forventes å ha størst betydning for hva elevene skal lære i fremtiden. Fra opplæringsloven er det formålsdelen i kapittel 1 som undersøkes, i overordnet

del er det hele den som ligger til grunn, mens i læreplanen er det den fagspesifikke læreplanen for KRLE som blir undersøkt.

Andre aktuelle studier/teori

En aktuell studie for å finne ut hvordan kristne forholder seg til spørsmål som angår klima/miljø er Tom Sverre Tomren (2014) sin doktorgradsavhandling hvor han analyserer miljøuttalelser til Den norske kirke i tidsrommet 1969-2007), samtidig som han gjennomgår andre kirkesamfunn og internasjonale kirkelige fora hvor miljø er oppe i dagen. Tomren knytter kristen teologis omgang med miljøspørsmål tilbake til Lynn White som i 1967 hevdet at roten til mye av miljøproblemene i dag er hovmod overfor naturen i kristen tradisjon (s. 16). Etter dette har kristen teologi grepet fatt i denne problematikken, og kristne grunngir miljøetikk på mange ulike måter (s. 275). I den norske kirke konkluderer Tomren med at det er en forvaltermoell som dominerer, noe som innebærer at Gud har skapt verden og at derfor tilhører jorden og menneskene Gud. Samtidig har Gud gitt i oppgave til menneskene å forvalte jorden i tråd med hans vilje, og derfor er det mennesket sin plikt å gjøre det (s. 292). Når det gjelder grad av radikalisme i utsagnene, vurdert etter om uttalelsene omvelter samfunnsstrukturen, beskriver Tomren uttalelsene å være moderate eller konservative, til tross for spor av radikalitet i uttalelser i form av etterlysning av radikale endringer som null økonomisk vekst og ny økonomisk verdensordning (s. 320). At han allikevel vurderer uttalelsene å være moderate eller konservative begrunner han ved at uttalelsene i stor grad støtete opp om aktører i ordskiftet som la vekt på klima og miljø, og i liten grad selv uttrykte seg om konkrete miljøpolitiske avgjørelser (s. 321-322).

Den grundige studien til Tomren kan skape et bilde av at alle kristne bryr seg om klima og miljø, men det trenger ikke å stemme. En studie av sørstatsbaptisters holdninger til klima og miljø i USA nyanserer bildet. Også i denne undersøkelsen ble forvalterskap trukket frem som viktig evangelisk tro som gir seg til å bry seg om miljøet. Men det ble også funnet at ulikt religiøst trosinnhold størknet en holdning av apati for miljøet blant evangeliske kristne. Slikt trosinnhold er et hierarki mellom Gud, mennesker og så miljø, tro på den suverene Gud, og evangelisk eskatologisk tro (Peifer, Ecklund & Fullerton, 2014). En lignende apati for klima og miljø kan også antas å finnes i Norge blant enkelte kristne, selv om studier på det ikke er funnet. Det kan videre antas at det er kristne tilknyttet Den norske kirke som har størst engasjement for klima og miljø, mens lavkirkelige kristne har lavere engasjement. I Tomren (2014, s. 21) vises det til en rapport av Pål Kjetil Botvar fra 2001 som konkluderer med at i 2000 er de kirkeaktive blitt den livsynsgruppen i Norge som er mest engasjert i miljø og naturvern. Lignende statistikk for kristne utenfor Den norske kirke er et felt som er åpent for

forskning. En siste undersøkelse omkring kristnes engasjement for klima og miljø som er aktuell for denne oppgaven er en studie fra USA hvor unge og eldre kristne ble spurt om ulike standpunkter i forbindelse med sosiale etiske temaer. Det som kommer frem fra denne undersøkelsen er at unge evangeliske kristne er betydelig mer sannsynlig enn eldre evangeliske kristne å tenke at mer skulle vært gjort for å beskytte miljøet (Smith & Johnson, 2010, s. 351)

Når det gjelder forskning på den nye læreplanen har Domaas (2019, s. 22-23) en gjennomgang av de nye kjerneelementene i KRLE, og ser disse i sammenheng med sin forskning på kristne elever i klasserommet. Her tolker han implementeringen av disse som en imøtekommelse av det kristne elever i klassen er opptatt av. Disse er mer opptatt av at kristen tro handler om dem, og at det angår hva de tenker, føler og erfarer på personlig hånd, og at det handler mindre om bestemte regler eller fortidens begivenheter (Domaas, 2019, s. 21). Han knytter derfor det at et historiefokus nedprioriteres til fordel for et samfunnsfokus som et svar på det kristne elever etterspør. Videre knytter han temaet utforskning av eksistensielle spørsmål opp mot det samme ved at det gir rom for å undersøke hva ulike mennesker tror og tenker, blant annet kristne, noe elevene i hans undersøkelse er opptatt av. Domaas (2019, s. 21) ser dette didaktisk i lys av Michael Grimmit's begreper om å lære av religion, og ikke kun om religion. Å lære av religion handler ifølge Domaas om hva elevene ved å lære om religion lærer om seg selv. Dette handler om å relatere det de lærer til seg selv og sine egne erfaringer, refleksjoner og standpunkter. Domaas viser også til en sammenligning av religionsundervisningen i 16 europeiske land av Leganger Krogstad og Berge i 2009, som dokumenterer at norske lærere vektlegger lære om religion, og at kognitivt baserte metoder får størst plass. Enda videre henviser Domaas (2019, s. 21) til Karin Kittelmann Flensner som i sin avhandling i 2015 sier at å ensidig fokusere på reproduksjon av fakta kan fremme en sekularistisk diskurs. Domaas sier ut fra det at en undervisning som fokuserer på ytre fakta i liten grad får frem hvorfor religioner og livssyn er vesentlig for enkeltmennesket. Andre aktuelle studier som Domaas henviser til, og som er aktuelle for denne oppgaven, er Dan Moulin fra 2011 som intervjuer engelske elever i ungdomsskolealder. Her oppgir elever at religionsundervisningen noen ganger kunne gi et stereotypet bilde av kristendommen om at alle mente det samme uten individuelle forskjeller. I tillegg ble kristen praksis ifølge disse elevene framstilt som et rigid system av lover og regler for liv og praksis. En av elevene han intervjuer ønsket seg i stedet at undervisningen kunne si noe om "The love for God... What... It's hard to explain... What is in our hearts and why we believe" (Moulin, referert i Domaas, 2019, s. 9). Et tilsvarende inntrykk blir presentert fra Sverige av Carina Holmquist Lidh fra 2016 hvor elevene hadde problemer å kjenne seg igjen i egen tradisjon i religionsundervisningen, hvor fremstillingen av religionene hadde en overfladisk framstilling med

vekt på historie, strenge regler og lydighet. (Domaas, 2019, s. 9). I Domaas sin undersøkelse forsterkes dette inntrykket ved at de kristne elevene han intervjuer etterlyser mer refleksjon omkring hva religion betyr for kristne i dag. En elev uttrykker det slik om lærebøkene: "Det står liksom ikke at de kristne mener at Gud er deres Far og at Jesus har dødd på korset – at han gjorde det fordi han elsket dem og alt det der... Det står liksom ikke om det. Iallfall ikke som jeg har lagt merke til" (Domaas, 2019, s. 18). Enda videre forsterkes inntrykket som er gitt i Vestøl (2016) hvor han skiller mellom et innenfra- og utenfraperspektiv ved en undersøkelse av kristne elever og lærebøker i den videregående skolen i Norge. Funnene hans viser at elever la vekt på følelser og relasjoner gjennom et innsideperspektiv, mens lærebøker i stor grad presenterte et utenfraperspektiv gjennom en faktatilnærming til religion.

Et siste teoretisk begrep som kan være verdt å introdusere i denne oppgaven er begrepet *lived religion*. Dette bygger videre på det at religion som blir presentert i skolen ikke nødvendigvis stemmer med det religiøst praktiserende selv anser som viktig. Selve begrepet blir benyttet av Meredith B. McGuire (2008) og hun benytter det for å skille mellom faktiske opplevelser til religiøse personer og en religion med institusjonelt definert tro og praksis (s. 12). Hun går imot en standard sosiologisk undersøkelse av religion hvor tilhørighet og organisatorisk deltakelse blir fokusert på, og fokuserer i stedet på hva enkeltindividets egne opplevelser og praksiser er. Hun peker på at religion som levd ut varierer i stor grad, til og med innenfor samme religiøse gruppe. Derfor legger hun heller fokuset på hvordan religion og spiritualitet er praktisert, opplevd og uttrykt av vanlige mennesker i konteksten av deres hverdagsliv (McGuire, 2008, s. 12).

Metode:

Analyseform:

Studien som er gjort i denne oppgaven er en kvalitativ dokumentanalyse av ulike dokumenter og tekster. Tekstene som er analysert i denne oppgaven er beskrevet under avgrensning og valg av kildemateriale. Under lesning av disse dokumentene lå følgende problemstilling til grunn for å finne relevant kildemateriale:

1. Hvordan beskriver styringsdokumentene religion/livssyn sin rolle i undervisning om bærekraftig utvikling?

Det som da var igjen var relevante utdrag fra dokumentene som igjen dannet grunnlag for kategorisering og analysering av materialet. På grunn av mangfoldet i datamaterialet og at det er spesifikke ting jeg ønsker å undersøke, har jeg valgt å benytte meg av en induktiv tilnæringsmåte i møte med materialet for å kategorisere det. Dette innebærer at datamaterialet i seg selv har gitt grunnlag for kategoriene som er benyttet i analysen. Selve analysen har jeg utført gjennom 5 steg, inspirert etter Yin (2011, s. 180).

Steg 1 gikk ut på å organisere det innsamlede materialet.

Steg 2 Demontering av data ved hjelp av koding

Steg 3 Remontering av data ved å stille opp etter mønster)

Steg 4 Tolkning av data

Steg 5 Konklusjon

Ved denne fremgangsmåten ble undersøkelsen utført ved hjelp av induktiv metode. Det innsamlede datamaterialet ble demontert, og ut fra denne demonteringen fremsto det ulike kategorier som materialet så kunne sorteres inn i, og som la grunnlaget for remonteringen.

I undersøkelsen av styringsdokumentene fremsto følgende kategorier frem, som datamaterialet ble sortert inn i:

1. Implisitt/mulig sammenheng mellom KRLE-/religion-/livssynsundervisning og bærekraftig utvikling
2. eksplisitt sammenheng mellom KRLE og etikk/verdier/eksistensielle spørsmål.
3. eksplisitt sammenheng mellom etikk/verdier/eksistensielle spørsmål og religion/livssyn
4. eksplisitt sammenheng mellom religion/livssyn og bærekraftig utvikling
5. eksplisitt sammenheng mellom KRLE og bærekraftig utvikling

For å vurdere styrken i den eksplisitte/implisitte sammenhengen i analysen blir også sammenhengen i analysen vurdert til svak, moderat eller sterk. Disse styrkekategoriene er benyttet for å kunne si noe om styrken og betydningen av de ulike sammenhengene og er inspirert av Tomren (2014, s. 319), som også opererer med styrkekategorier som et hjelpemiddel. En svakhet med min undersøkelse er derimot at jeg ikke har noen på forhånd definisjon på hvor grensene mellom styrkekategoriene går, noe som betyr at det er min vurderingsevne som er bakgrunn for det som blir gitt.

Nærhet og distanse

En stor utfordring ved valgt problemstilling og oppgavefokus er at jeg behandler et tema jeg har sterk interesse for og forutinntatte meninger om. Jeg angriper oppgaven med det synspunktet at religion, og da spesifikt kristendom, har en rolle å spille i å skape en bærekraftig utvikling. Personlig tenker jeg at kristendom eier det virkelige svaret på hvordan løse utfordringen, og at det derfor også burde inngått i skolen på grunn av det. Dette farger min angripelse av oppgaven og kan ha vært en utfordring for nøytraliteten i forskningen, men det er allikevel forsøkt så godt som mulig å ikke la det prege svarene jeg kommer frem til i oppgaven. Videre kan mine forutinntatte interesser også ha påvirket at jeg akkurat valgte å behandle kristendom av alle religioner og livssyn, men kristendom er valgt i tro på at svarene jeg kommer frem til der også kan være representative for religioner/livssyn generelt. Oppgaven er også klart preget av at jeg mener personlig at bærekraftig utvikling er av de viktigste oppgavene for samfunnet å behandle i vår tid og dermed også for skolen å undervise om. Det gjør at jeg antakelig ser bærekraftig utvikling inn i rammeverket i skolen mer enn det som opprinnelig var tiltenkt og som kanskje andre gjør.

Resultater/analyse:

Del 1: Analyse av formålsparagraf

Strukturanalyse

Formålsdelen av opplæringsloven er en paragraf med 7 korte tekstavsnitt som beskriver innholdet elevene skal lære i skolen. Den beskriver i ganske generelle mål hva det er opplæringa skal lede til. For eksempel er første setning at opplæringa skal "i samarbeid og forståing med heimen, opne dører mot verda og framtida og gi elevane og lærlingane historisk og kulturell innsikt og forankring" (Opplæringslova, 2018, §1-1). En slik setning legger opp til et mangfold av mulig innhold, og man kan legge inn i det hva man vil alt etter hvilke briller man benytter. For eksempel vil man med briller som anser løsning av klima og miljøproblemer som den største og viktigste utfordringen kommende generasjon står overfor, kunne si at en undervisning som gjennomgående fokuserer på denne problematikken er en undervisning som nettopp åpner dører mot verden og fremtiden. Derfor vil denne delen av analysen være preget av mine briller som jeg benytter meg av i analysen.

Innholdsanalyse

Av de 7 tekstavsnittene i formålsparagrafen er det 4 av dem som kan sies å angå problematikken som tas opp i denne oppgaven. Som forventet, ut fra den generelle tonen i teksten, er det ingen av målene som angår KRLE-faget direkte, selv om det er mulig å knytte noen av dem opp mot faget. Av mine induktive forskningskategorier som er benyttet i analysen er det kategorien implisitt/mulig sammenheng mellom KRLE-/religion-/livssynsundervisning og bærekraftig utvikling som fremtrer som den sterkeste kategorien her. 4 av målene kan sies å angå denne. I formålsparagrafen står det som nevnt at opplæringen skal åpne dører mot verden og fremtiden. I tillegg står det at opplæringen skal bygge på "grunnleggjande verdier (...) slik som respekt for menneskeverdet og naturen", at elevene "skal lære å (...) handle etisk og miljøbevisst" og at skolen skal "gi dei utfordringar som fremjar danning og lærelyst" (Opplæringslova, 2018, §1-1). Det første av disse kan argumenteres for angår bærekraftsproblematikken, de to neste angår problematikken direkte, mens det siste som angår danning kan argumenteres for at angår bærekraftsproblematikken ut ifra hva som kan forstås å ligge i begrepet. Danningstradisjonen er en omfattende tradisjon hvor ulike ting har blitt vektlagt oppigjennom, og hvor det individuelle iblant har blitt vektlagt. Gustavsson (2011, s. 100) derimot kobler begrepet opp mot fellesskapet og et samfunn bygd på rettferdighet. Han siterer blant annet Paul Ricœur som sier at den pedagogiske virksomhetens formål er "ett gott liv, med och för andra inom rättvisa institutioner", og knytter med det danningens formål opp mot dette. Ut fra dette kan man si at vennskap og rettferdighet er mål for danningen, og Gustavsson knytter rettferdighet lengre enn vennskap mellom to personer, men også til å gjelde likhet mellom alle mennesker (s. 99). Med et slikt perspektiv på danning, at det handler om mer enn individuell danning og utvikling, men også om danning til fellesskapet, kan danning knyttes opp mot bærekraftig utvikling ved at bærekraftig utvikling kan sies å angå det som anses å være det viktige å fokusere på for å få til en rettferdig verden. Når alt dette er sagt står vi altså igjen med 4 mål som kan argumenteres å angå bærekraftig utvikling. KRLE er ikke nevnt i denne sammenhengen, men i og med at formålsparagrafen beskriver formålet med hele skolens virksomhet, kan det påstås at disse målene også angår formålet med KRLE. Derfor kan det sies at det er en sterk implisitt sammenheng mellom KRLE og bærekraftig utvikling i formålsparagrafen.

Formålsparagrafen inneholder også et avsnitt hvor en eksplisitt sammenheng mellom bærekraftig utvikling (og etikk/verdier) og religion/livssyn uttrykkes. Det er avsnittet som sier at opplæringen

"skal byggje på grunnleggjande verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfridom, nestekjærleik, tilgjeving, likeverd og

solidaritet, verdier som òg kjem til uttrykk i ulike religionar og livssyn og som er forankra i menneskerettane" (Opplæringslova, 2018, §1-1).

Her kommer den eksplisitte sammenhengen frem ved at grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv (og som også finnes i menneskerettighetene og hos andre religioner) er direkte koblet til verdier som angår bærekraftig utvikling, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, nestekjærlighet, likeverd og solidaritet. Det kan nettopp sies at bærekraftig utvikling handler om dette, og dermed kommer den eksplisitte sammenhengen mellom religion/livssyn og bærekraftig utvikling til synes her.

Del 2: Analyse av overordnet del

Strukturanalyse

Overordnet del av læreplanverket er delt opp i 3 kapitler ekskludert en innledende beskrivelse av overordnet del og en gjengivelse av formålsparagrafen. Selve den overordnede delen "utdyper verdigrunnlaget i opplæringslovens formålsparagraf og de overordnede prinsippene for grunnopplæringen (utdanningsdirektoratet, 2019b). Denne delen av læreplanverket må derfor forstås som en utdypning av det som allerede står i formålsparagrafen, men mer konkret i denne. Kapitlene er opplæringens verdigrunnlag (kapittel 1), prinsipper for læring, utvikling og danning (kapittel 2) og prinsipper for skolens praksis (kapittel 3). I alle disse forventes det å finne en utdypning av det som allerede er nevnt tidligere.

Innholdsanalyse

Det er i denne delen av analysen funnet elleve tekstutdrag som angår problematikken som undersøkes i denne oppgaven, og det er den implisitte sammenhengen mellom bærekraftig utvikling og KRLE som dominerer også i disse. Dette kommer til uttrykk ved at de samme verdiene som i forrige kapittel, slik som menneskeverdet, etisk bevissthet, respekt for naturen, miljøbevissthet, danning gjentas som verdier som skolens virksomhet skal bygges på. Under beskrivelse av danning her forsterkes påstanden gitt i forrige kapittel om at danning i tillegg til å angå enkeltindividet også angår fellesskapet og rettferdighet. Det står at "Grunnopplæringen er en viktig del av en livslang dannelsesprosess som har enkeltmenneskets frihet, selvstendighet, ansvarlighet og medmenneskelighet som mål" (Utdanningsdirektoratet, 2019b). Ansvarlighet og medmenneskelighet kan her påstås å begge angå rettferdighet mot andre, noe som knytter det opp mot bærekraftig

utvikling. Den sterke implisitte sammenhengen fra forrige kapittel bekreftes derfor ved dette. Enda videre om danning står det at "Danning skjer når elevene får kunnskap om og innsikt i natur og miljø, språk og historie, samfunn og arbeidsliv, kunst og kultur, religion og livssyn" (Utdanningsdirektoratet, 2019b). Her beskrives danning i sammenheng både med natur og miljø og religion og livssyn. Her beskrives dermed ved det en eksplisitt sammenheng mellom bærekraftig utvikling og religion/livssyn, og at begge disse er grunnlag for danning. Den eksplisitte sammenhengen her derimot er det grunn for å si at er svak, i og med at disse to kategoriene står oppført separat, og at det dermed ikke er grunn for å si at disse skal inngå i elevenes dannelsingsprosess samtidig i skolen. Allikevel nevnes her religion/livssyn som en dannelsingskategori, og når danningen som nevnt har medmenneskelighet som mål er det enda et tilfelle som bekrefter påstanden om en sterk implisitt sammenheng mellom religion/livssyn og bærekraftig utvikling.

Bærekraftig utvikling inngår i overordnet del av læreplanverket som et av tre tverrfaglige temaer hvor læring skal legges til rette innenfor. På grunn av at det her eksplisitt uttrykkes at skolen skal legge til rette for disse temaene, blir den implisitte sammenhengen til KRLE ytterligere forsterket. Det står ikke her eksplisitt at temaet skal angå KRLE, men det uttrykkes eksplisitt at det skal fokuseres på i ulike fag. Temaet blir her knyttet opp mot fag, og ikke deler av faget (slik som religion og livssyn), slik at det fremgår en sterk implisitt sammenheng til KRLE, men ikke religion/livssyn her. Når det gjelder hva fagene skal bidra med i undervisning om temaene generelt står det at det skal arbeides med "problemstillinger fra ulike fag", videre at "elevene skal få innsikt i utfordringer og dilemmaer innenfor temaene", "De skal forstå hvordan vi gjennom kunnskap og samarbeid kan finne løsninger, "de skal lære om sammenhenger mellom handlinger og konsekvenser" (Utdanningsdirektoratet, 2019b). Fagene skal altså være en ressurs til at elevene kan få større innsikt innenfor temaene og i hvordan de kan løses. Videre i beskrivelse av bærekraftig utvikling spesielt gjentas dette fokuset. "Bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i skolen skal legge til rette for at elevene kan forstå grunnleggende dilemmaer og utviklingstrekk i samfunnet, og hvordan de kan håndteres", elevene skal bli gjort i stand " til å ta ansvarlige valg og handle etisk og miljøbevisst" (Utdanningsdirektoratet, 2019b). Her gjentas altså det at temaet skal gi større innsikt i temaer og i hvordan de kan løses. Religion/livssyn nevnes ikke i denne sammenhengen, men kan derimot forventes å finnes i neste analysedel i den fagspesifikke læreplanen hvor det beskrives mer utfyllende hvordan temaet skal undervises i KRLE.

Del 3 Analyse av læreplan i KRLE

Strukturanalyse

Høringsutkastet til ny læreplan i KRLE er inndelt i tre hoveddeler som innbefatter Om faget, Kompetansemål og vurdering og Vurderingsordning. Den første delen Om faget inneholder først en beskrivelse av fagets relevans, videre uttrykkes 5 kjerneelementer i faget som skal ramme inn det mest betydningsfulle i faget, deretter en beskrivelse av verdier og prinsipper før tverrfaglige temaer og grunnleggende ferdigheter listes opp med en beskrivelse av hva arbeid med dem innebærer i KRLE. Under Kompetansemål og vurdering er det lagt opp til spesifikke kompetansemål etter 4., 7. og 10. trinn. Til disse er det også knyttet en beskrivelse for hvordan vurdering ser ut til hvert trinn. Læreplanen inneholder altså flere deler å ta hensyn til, og det må derfor vurderes hva som er det viktigste. Det er grunn for å tro at kjerneelementene er av det mest sentrale da det skal ramme inn det viktigste i faget. Videre må de tverrfaglige temaene anses å ha høy prioritet ut fra vektleggingen i overordnet del, samtidig som at de konkrete læreplanmålene må også anses å ha høy prioritet i faget. 7 av 32 læreplanmål kan sies å angå bærekraftsproblematikken i større eller mindre grad.

Innholdsanalyse

Den tydeligste sammenhengen mellom bærekraftig utvikling og undervisning i KRLE kommer til uttrykk ved beskrivelsen av hvordan nettopp dette tverrfaglige temaet kommer til uttrykk i faget. Der står det at

”I KRLE handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling om at elevene får utforske eksistensielle spørsmål og delta i etisk refleksjon over naturen og menneskets plass i den. Dette innebærer at elevene kan reflektere over hvordan menneske, miljø og samfunn påvirker hverandre, og hvordan de kan ta ansvarlige valg” (Utdanningsdirektoratet, 2019a)

Her er religion/livssyn eksplisitt utelatt fra å angå temaet bærekraftig utvikling i KRLE. Det som vektlegges i beskrivelsen er utforsking av eksistensielle spørsmål og etisk refleksjon, og ikke religion/livssyn. Ifølge beskrivelsen av temaet under kjerneelementer i læreplanen, kan derimot temaet utforsking av eksistensielle spørsmål inkludere religion/livssyn. Her kommer det frem at det angår hvordan mennesker har nærmet seg spørsmål om mening, identitet og virkelighetsbilde blant annet gjennom religioner/livssyn (Utdanningsdirektoratet, 2019a). Gjennom dette er altså temaet bærekraftig utvikling direkte koblet opp mot undervisning i religioner/livssyn og ved dette har vi en sterk implisitt sammenheng mellom dem.

Når det gjelder de konkrete læreplanmålene for de ulike trinnene har mål som angår temaet bærekraftig utvikling i svakere grad en klar sammenheng til religioner/livssyn. Drøfting og refleksjon over etiske og eksistensielle spørsmål, uten at den direkte linken til religioner/livssyn beskrives, preger i hovedsak de ulike målene. Et sted derimot er det en direkte link til religion/livssyn, der det står at elevene skal kunne "utforske og drøfte etiske ideer fra sentrale skikkelser i filosofiske, religiøse og livssynsbaserte tradisjoner" (Utdanningsdirektoratet, 2019a). En slik etisk ide kan være om temaet bærekraftig utvikling og vi kan altså her si at vi har en eksplisitt sammenheng mellom etiske temaer og religion/livssyn, og en implisitt sammenheng mellom bærekraftig utvikling og religioner/livssyn. Den implisitte sammenhengen må derimot her sies å være svak i og med at det kan sies å være mange andre temaer som kan sies å være vel så relevante som bærekraftig utvikling fra religioner/livssyn. Videre til et annet læreplanmål har vi at elevene skal kunne "utforske og beskrive egne og andres perspektiver i etiske dilemmaer knyttet til hverdags- og samfunnsutfordringer" (Utdanningsdirektoratet, 2019a). Her er den direkte sammenhengen til bærekraftig utvikling sterkere ved at hverdags- og samfunnsutfordringer eksplisitt nevnes. Dermed kan man si at vi her har en moderat implisitt sammenheng mellom KRLE og bærekraftig utvikling. Med beskrivelsen at elevene skal utforske egne og andres perspektiver har religion/livssyn rom for å trekkes inn, uten at det nevnes eksplisitt. Å kunne ta andres perspektiv derimot er et kjerneelement i faget, og under beskrivelsen av det er religion/livssyn nevnt eksplisitt som eksempler på perspektiver. Det er også eksplisitt beskrevet at egne synspunkter og holdninger i møte med andre skal utvikles gjennom innenfra- og utenfra-perspektiv, noe som knytter det opp mot Vestøls beskriving av disse perspektivene i KRLE. Ut fra dette kan man derfor slutte at det er en eksplisitt sammenheng mellom etikk og religion/livssyn, og en sterk implisitt sammenheng mellom bærekraftig utvikling og religion/livssyn hvis man antar at bærekraftig utvikling er et etisk dilemma knyttet til hverdags- og samfunnsutfordringer, noe det er god grunn for å gjøre.

I andre læreplanmål blir refleksjon over eksistensielle spørsmål knyttet til temaer som angår bærekraftig utvikling. Her er ikke religion/livssyn nevnt eksplisitt og man kan derfor si at vi her har en implisitt sammenheng mellom religion/livssyn og bærekraftig utvikling. Denne må sies å være svak i og med religion/livssyn ikke nevnes, til tross for at eksistensielle spørsmål angår religion/livssyn som beskrevet tidligere. Vi har derimot en eksplisitt sammenheng mellom eksistensielle spørsmål og KRLE her.

Vi har nå gått gjennom store deler av læreplanen, men det er to deler av betydning som enda er utelatt. Dette er innledningen som beskriver fagets relevans og i beskrivelsen av verdier og prinsipper i faget. Begge disse må sies å være kategorier som beskriver myndighetens overordnede beskrivelse av det sentrale i faget sett faget i sin helhet og opp mot verdigrunnlaget i opplæringsloven. I

innledende avsnitt om fagets relevans er både religion/livssyn og etiske utfordringer eksplisitt nevnt. Dermed kan det antas en eksplisitt sammenheng mellom dem her. Kunnskap om religion/livssyn blir derimot i denne beskrivelse sett i sammenheng med å leve i et mangfoldig samfunn. Vi møter her altså eksplisitt Grimmit's lære om religion, i tillegg til at KRLE-fagets oppgave her kan kobles opp mot integrasjon i et mangfoldig samfunn, noe som ifølge Skeie (2009, s. 310) er en stadig mer sentral oppgave for religions- og livssynsundervisningen. Dette gjør at den eksplisitte sammenhengen til bærekraftig utvikling her ikke kan gjelde. Etikk blir derimot videre presentert eksplisitt uten at det angår religion/livssyn.

Beskrivelsen av verdier og prinsipper i KRLE-faget gir et annet inntrykk enn det den tidligere analysen har vist. Her møter vi på en eksplisitt sammenheng mellom verdispørsmål og religion/livssyn. Det står her at

”I KRLE behandles verdispørsmål på bakgrunn av kunnskap om og gjennom utforskning av religiøse og filosofiske tradisjoner og ideer. På denne måten blir elevene kjent med verdiene som skolen og samfunnet bygger på, og hvordan de er forankret i ulike religioner og livssyn” (Utdanningsdirektoratet, 2019a).

Ut fra dette sitatet kan det tolkes at alle verdispørsmål behandles med utgangspunkt i religion/livssyn. Dette til tross for mangelen av sammenheng andre steder i læreplanen. I og med at bærekraftig utvikling er et verdispørsmål kan den implisitte sammenhengen mellom bærekraftig utvikling og religion/livssyn ut fra dette avsnittet sies å være sterk. En motsetning til dette kan det derimot være når kjerneelementet etisk refleksjon i KRLE beskrives, er det uten at religion/livssyn er nevnt. Det er nærliggende å slutte at det er temaet etisk refleksjon som kommer til å dekke verdispørsmål i faget, og når religion/livssyn ikke er nevnt i denne sammenheng kan det slutes også her at faget legger opp til at religion/livssyn skal angå etikk-/verdiundervisning, men uten at konkrete mål og kjerneelementer i sterk grad legger opp til det. Dermed er det vanskelig å si at den implisitte sammenhengen mellom bærekraftig utvikling og religion/livssyn er sterk ut fra dette, og den må heller sies å være moderat eller svak.

Oppsummering/drøfting:

Oppsummering av analyse: relevans i lys av rammeverk

Den foregående analysen har vist oss at det ligger en åpning for at religion/livssyn kan ha en rolle å spille i undervisning om bærekraftig utvikling i skolen. Det som analysen viste var at opplæringsloven

gav en sterk implisitt sammenheng mellom KRLE og bærekraftig utvikling, samtidig som den presenterer en eksplisitt sammenheng mellom religion/livssyn og bærekraftig utvikling ved at verdier som skolen skal bygge på, verdier som angår bærekraftig utvikling, står i sammenheng med religion/livssyn der. Når det gjelder overordnet del bekrefter og forsterker den en sterk implisitt sammenheng mellom religion/livssyn og bærekraftig utvikling, samtidig som en sterk implisitt sammenheng til KRLE uttrykkes gjennom at bærekraftig utvikling implementeres som et av tre tverrfaglige temaer som skal gå igjen i flere fag. Dette blir til en eksplisitt sammenheng i læreplanen ved at bærekraftig utvikling inngår som et tverrfaglig tema i KRLE. Religion/livssyn er derimot ikke nevnt eksplisitt i sammenheng med undervisning i bærekraftig utvikling i faget, verken i beskrivelse av kjerneelementer eller i konkrete kompetansemål. Den implisitte sammenhengen kommer derimot sterkt frem gjennom de tverrfaglige temaene kunne ta andres perspektiv og utforskning av eksistensielle spørsmål og svar samtidig som at verdispørsmål i faget behandles på bakgrunn av, og ved hjelp av, religion og livssyn. Spesielt det siste her betyr at religion/livssyn har en stor rolle å spille i undervisning om bærekraftig utvikling i skolen, da det betyr at religion/livssyn skal ligge som en bakgrunn for undervisning om temaet.

Relevans i lys av å lære av religion

Tidligere studier viser, som nevnt innledningsvis, at lære om religion blir prioritert i religionsundervisning til fordel for å lære av religion, men sett ut fra rammeverket i skolen kan lære av religion absolutt sies å ha en plass i undervisning om bærekraftig utvikling i skolen. Både opplæringslov, overordnet del og læreplan kan sies å fremheve det å lære av. I opplæringsloven kommer dette tydelig frem gjennom at danning har en sentral rolle i skolen, noe som også må gjelde for KRLE. Det står eksplisitt i opplæringsloven at skolen skal gi utfordringer som fremmer danning, og i KRLE kan det kobles opp mot at man ikke kun skal lære om religioner men også av. I overordnet del forsterkes dette inntrykket ved at religion/livssyn listes opp som dannende kategorier, mens i læreplanen kommer dette konkret til synes gjennom kjerneelementene å kunne ta andres perspektiv og utforskning av eksistensielle spørsmål og svar. Videre har vi tidligere sett at læreplanen utdyper at verdispørsmål skal behandles på bakgrunn av religion/livssyn, og da bærekraftig utvikling angår verdier ser vi at dimensjonen å lære av religion absolutt har en plass også på området bærekraftig utvikling. Men skal det være mulig å kunne lære av religion/livssyn i forbindelse med dette temaet er ulike religioner/livssyn nøtt til å ha noe å tilby som man kan lære av. Innledende gjennomgang av forskning innenfor kristendom viser at det er en variasjon internt i hvorvidt bærekraftig utvikling angår kristendom, i tillegg til at kristne argumenterer for miljøetikk på mange ulike måter. Dette gjør det utfordrende å hvem som skal representere kristendommen på dette området i en

undervisningssituasjon, og hvilke grunnlegger for miljøetikk som skal få komme frem. Er det lavkirkelige frikirkelige bevegelser, Den norske kirke eller andre som skal få representere kristendom? Vi har altså et representasjonsproblem her, og dette knytter oss videre til *lived religion*.

Relevans i lys av *lived religion*

I undervisning om bærekraftig utvikling i skolen i religion-/livssynsundervisning er et sentralt spørsmål hva religiøse/ulike livssyn tenker og står for selv på dette området. Som nevnt må det være et tema som angår religion/livssyn om det skal presenteres i skolen i sammenheng med dette, og i den tidligere gjennomgangen av kristendom er det vist at innenfor den tradisjonen er variasjonen stor i grunnlegger for miljøetikk. Dette er i tråd med McGuire og *lived religion*, som nettopp påstår at mangfoldet blant religiøse er stort, og at dette mangfoldet kan oppdages også innenfor samme tradisjon. Utlevd religion er altså forskjellig mellom ulike kristne. På grunn av dette mangfoldet blir det vanskelig å påstå, hvis man tenker at religion er et fastsatt system av lære og tro, at klimasaken er en sak som bør prioriteres i undervisning om kristendom. Tar man derimot begrepet *lived religion* til grunn kan man ved å vektlegge ulike perspektiver innenfor samme trostradisjon se på hvordan enkeltindivider begrunner og tenker om sitt klimaengasjement i forhold til eget religion/livssyn. Slik vil man også kunne lære av religion ved å lære om andre enkeltindivider. Innledningsvis ble det også av Tomren vist til forskning av Botvar som viser at kirkeaktive er den livssynsgruppen i Norge som er mest engasjert i miljø og naturvern. Tatt dette i betraktning kan det antas at denne religionen har noe å tilby for å skape et engasjement for miljø og naturvern, noe som igjen er en grunn for i skolen å undersøke hvordan kristne grunngir sitt miljø- og naturengasjement gjennom å undersøke *lived religion*. En slik undervisning krever da at man tar utgangspunkt i et innenfraperspektiv i motsetning til et utenfraperspektiv.

Slik vil man også få presentert et innenfraperspektiv og det gir grunn for å lære av religion slik som Domaas prater om. Gjennom å lære om hvordan andre tenker, får elever mulighet til å knytte det til egne liv og erfaringer. At dette gis rom for i skolen bekrefter læreplanen ved at det nettopp her gis rom for å kunne ta andres perspektiv som analysen har bevitnet.

Relevans ut fra et innenfra-/utenfraperspektiv

Gjennom studien til Vestøl kommer det frem at et utenfraperspektiv har dominans i norske lærebøker, og det er grunn for å tro at undervisning i bærekraftig utvikling i undervisning om religion/livssyn har vanskelige kår om et ensidig utenfraperspektiv prioriteres. Grunner for dette er den interne uenigheten innad i kristendom i hvorvidt klimasaken er et viktig tema for kristne og de

mange grunngivelsene som benyttes for miljøetikk innad i kristendom. Dermed vil det være utfordrende å definere et kristent ståsted for klima- og miljøengasjement som kan gjelde i en fremstilling av kristendom fra et utenfraperspektiv. Med å se religion gjennom et innenfraperspektiv hvor følelser og relasjon er vesentlig, kan det tenkes at det vil være annerledes. Kan derfor bærekraftig utvikling være et tema som kunne ha blitt presentert ved hjelp av et innenfraperspektiv? Som tidligere nevnt savnet elever dimensjonen som beskriver kjærlighet fra og til Gud i religionsundervisningen. Dette kan knyttes opp mot relasjoner og følelser hos Vestøl, hvor kjærligheten til Gud kan vise seg i relasjoner. Gitt premisset at bærekraftig utvikling er et tema som angår solidaritet til andre mennesker, kan det derfor påstås at temaet kan oppleves som et relevant tema også for religiøse elever å knytte opp mot egen religion i undervisning. Når også rammeverket eksplisitt vektlegger å lære om andres religioner/livssyn gjennom et innenfra- og utenfraperspektiv og at bærekraftig utvikling gjennomgående er et viktig tema i dokumentene betyr det at religion/livssyn kunne ha hatt en rolle å spille i undervisningen om bærekraftig utvikling ut fra det som er nevnt her. En stor utfordring med å presentere et innenfraperspektiv er at en antakelig ikke vil kunne dekke alle religiøse med det, og at enkelte religiøse ikke vil kjenne seg igjen i innenfraperspektivet som er gitt fra egen trostradisjon. Dette gjelder også for temaet bærekraftig utvikling der antakelig alle troende innenfor samme tradisjon antakelig ikke vil være enige. Noen elever som definerer seg som kristen vil kanskje ikke kjenne seg igjen i et innenfraperspektiv gitt om kristen begrunnelse for miljøetikk. Forskning fra USA om at unge er mer opptatt av at ting bør gjøres for miljøet enn eldre, kan om det samme gjelder i Norge, bety at unge kristne i voksende grad er opptatt av miljø, og at det derfor er en sak som er aktuell å presentere i skolen ut fra et innenfraperspektiv.

Drøfting av kvalitet på resultater

Reliabiliteten til studien gjort på rammeverket i skolen og hvordan bærekraftig utvikling kan inngå som et element i undervisning om religion/livssyn oppleves å være god. De studerte dokumentene er gjennomgått ganske grundig for å finne ut sitater og avsnitt som angår problematikken, og det som opplevdes som mest aktuelt er behandlet i analysen. Ingen sitat eller utdrag av relevans er bevisst utelatt fra oppgaven. Når det er sagt krever en slik oppgave som dette stor grad av kjønn og tolkning. Det svekker reliabiliteten til oppgaven, og gjør at andre kunne ha kommet frem til andre resultater enn det som er kommet frem til her. Man er nødt til å benytte kjønn for å vurdere hvor grensen går for hvilke mål og utdrag fra studiedokumentene som angår bærekraftig utvikling. Kan hende er denne grensen dratt for vidt ut slik at det i oppgaven er tolken inn bærekraftig utdrag flere steder enn det som det er lagt opp til. Validiteten til oppgaven er vanskeligere å si noe om i og med dette er en kvalitativ undersøkelse, men den oppleves også å være god. Det er i hovedsak min egen evne til

tolkning underveis i undersøkelsen som er bakgrunn for at jeg har målt nettopp det jeg vil måle, og at jeg ikke har målt noe annet enn det som skulle måles. Ærligheten og streben etter å være ordentlig i datainnsamlingen gjør at jeg vil vurdere validiteten til å være god, selv om en kvantitativ undersøkelse alltid vil være påvirket av den som tolker og menneskelige begrensninger i arbeidet med det, og det også her. Mulige feilkilder i forskningen ligger også hovedsakelig i menneskelige begrensninger og tolkningsevner underveis i forskningsarbeidet.

Konklusjon/avsluttende drøfting

Oppgaven starter med et sitat fra pave Frans i den katolske kirken som mener at skal man løse den økologiske krisen som vi har skapt, må all form for visdom med og det inkludert religion. Studien på styringsdokumenter i skolen presentert i denne oppgaven viser at norsk skole er åpen for at religion/livssyn kan spille en rolle i undervisning om bærekraftig utvikling, som blant annet omhandler den økologiske krisen som pave Frans omtaler. Faktisk har undersøkelsen vist at bærekraftig utvikling skal inngå i KRLE-faget gjennom at det er en eksplisitt sammenheng mellom dem. Videre har vi sett at det er en sterk implisitt sammenheng mellom religion/livssyn og bærekraftig utvikling gjennom at verdspørsmål i faget behandles på bakgrunn av religion/livssyn. Den gjeldende formuleringen betyr derfor at bærekraftig utvikling er et tema som i KRLE skal behandles på bakgrunn av religion/livssyn, selv om verken opplæringslov, overordnet del eller konkrete læreplanmål uttrykker denne sammenhengen eksplisitt. Om dette temaet kan ha en rolle å spille i undervisning om religion/livssyn er videre i oppgaven drøftet opp mot de tre ulike teoretiske perspektivene lære av religion, *lived religion* og innenfra-/utenfraperspektiv. Drøftingen viser at religion kunne hatt en rolle å spille i undervisning om bærekraftig utvikling, men at en tradisjonell religions- og livssynsundervisning hvor et utenfraperspektiv og lære om religion får dominerende plass kan gjøre det vanskelig, i og med det store internreligiøse mangfoldet innenfor religioner/livssyn, her representert ved kristendom. En undervisning som prioriterer *lived religion*, lære av religion og et innenfraperspektiv kan gjøre det lettere å implementere temaet i undervisningen. Domaas sine tidligere nevnte betraktninger om den nye læreplanen, samt min analyse av styringsdokumentene impliserer at disse perspektivene absolutt har en rolle å spille i skolen.

Oppgavens anvendelsesområder/videre forskning

Denne oppgaven har vist at religion/livssyn har en rolle å spille i undervisning om bærekraftig utvikling i skolen ut fra aktuelle styringsdokumenter. Dette betyr at oppgaven har vist at temaet faktisk skal inngå i religion/livssynsundervisning, om høringsutkastet som er ute for høring nå blir til gjeldende læreplan fra og med 2020. Om så er tilfelle betyr det at det trengs forskning på hvordan dette kunne inngått i faget. Oppgaven min har vist at det er et spekter av internreligiøst mangfold, noe som betyr at det er nødvendig å fokusere på det som McGuire omtaler som *lived religion*, og i Norge kunne det vært mest aktuelt å se på hvordan ulike religions/livssynsgrupper grunngir sitt engasjement for bærekraftig utvikling. Dette som en kartlegging som kunne blitt benyttet til å presentere ulike perspektiver i undervisningen. Det er også i oppgaven blitt påpekt at rollen temaet har innenfor religion/livssyn har aktualitet for om temaet skal spille en rolle i undervisningen. Derfor kan det også være aktuelt å forske på hvordan ulike religions- og livssynsgrupper forholder seg til bærekraftsproblematikken som grunnlag for å si noe om aktualiteten inn mot undervisning i religion/livssyn.

Litteraturliste

- *Bærekraftig utvikling*. (2019). Hentet 17. april 2019 fra <https://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Baerekraftig-utvikling>
- Domaas, O. E. (2019). En anonym minoritet i klasserommet?: Kristne elever i skolens religionsfag. *Prismet*, 70(1), 5-25
- Franciscus. (2015). *Encyclical letter LAUDATO SI of the holy father Francis – on care for our common home*. Roma: Vatican press
- Gustavsson, B. (2009). *Utbildningens förändrade villkor – nya perspektiv på kunskap, bildning och demokrati*. Stockholm: Liber
- McGuire, M. B. (2008). *Lived Religion – Faith and Practice in Everyday Life*. New York: Oxford university press
- Nyeng, F. (2012). *Nøkkelbegreper i forskningsmetode og vitenskapsteori*. Bergen: Fagbokforlaget
- Opplæringslova. (2018). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-1998-07-17-61)*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- Peifer, J.L., Ecklund, E.H., & Fullerton, C. (2014). How evangelicals from two churches in the american southwest frame their relationship with the environment. *Review of religious research*, 56(3), 373-397.

- Skeie, G. (2009). Religion i skolen – om idealer og realiteter i et mangfoldig Europa. I Kjørven, O. K., Ringen, B & Gagné, A. (red). *Teacher Diversity in diverse schools – challenges and opportunities for teacher education* (s. 309-326). Vallset: Opplandske Bokforlag
- Smith, B. G. & Johnson, B. (2010). The liberalization of young evangelicals: a research note. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 49(2), 351-360.
- Tomren, S. A. (2014). *Miljøetikk og økoteologi I Den norske kyrkja: Ein analyse av miljøfråsegnene til Den norske kyrkja i perioden 1969-2007*. Stavanger: Misjonshøgskolen forlag
- Utdanningsdirektoratet. (2019a). *Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE)*. Hentet 20. april 2019 fra <https://hoering.udir.no/Hoering/v2/348>
- Utdanningsdirektoratet. (2019b). *Overordnet del av læreplanverket*. Hentet 16. april 2019 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/overordnet-del/>
- Vestøl, J. M. (2016). Textbook Religion and Lived Religion: A Comparison of the Christian Faith as Expressed in Textbooks and by Young Church Members, *Religious Education*, 111(1), 95-110
- Yin, R. K., (2013). *Kvalitativ forskning frå start til mål*. Lund: Studentlitteratur

